

Jože Dolenc, književnik, urednik, prevajalec (1912–1994)

Anton Sedej

Jože Dolenc. Foto: arhiv družine Jenko-Fidler

Selška dolina je znana po številnih izobrazencih, ki so s svojim strokovnim delovanjem na različnih področjih postali prepoznavni v širšem slovenskem prostoru, pa tudi izven meja naše domovine.

Eden izmed njih je bil tudi naš rojak Jože Dolenc, ki smo mu domačini po domače rekli Petrov Jože.

Zibelka njegovega otroštva so bili Železniki, kjer se je 20. aprila 1912 kot peti otrok rodil v številni delavski družini očetu Petru (1873–1924) – sodarju in materi Tereziji (1876–1967). Poleg njega so bili v družini še: sestra Johana (1902–1989), Ana (1903–1986), brat Janez (1906–1974), Stanka (1909–1995) in Minka (1915–1991). Družina je bila gostać brez zemlje kot večina družin tistega časa v izrazito delavskem okolju Železnikov. Kot gostaći so Petrovi prebivali v hišah gornjega dela Železnikov: po domače pri Podnivčku, Weißgerberju in Lukelnu. Štiri-razredno ljudsko šolo je obiskoval v Železnikih. Kot nadarjen učenec je šolanje nadaljeval na gimnaziji v Št. Vidu nad Ljubljano, kjer je bival v ljubljanskem semenišču in na teološki fakulteti. V času, ko je Jože obiskoval prvo gimnazijo, jim je umrl oče ter zapustil šest nepreskrbljenih otrok. Jože je že v zgodnjih mladostnih letih občutil čez mero trpljenja, ob njem pa zato tudi dovolj zdrave duhovne moči, ki ga je resnila in zorila ter tako pripravljala na trdo življenje.

Navajen dela in garanja je gledal na svoje študentske dolžnosti z očmi človeka, ki ve, kaj pomeni

boj za vsakdanji kruh, pa naj bo to hrana za telo ali za dušo. Bil je izredno prizadeven študent, kar je bilo znano tudi v njegovih gimnazijskih letih, kjer se je dokazal s kupom debelih zvezkov, v katere je zapisoval vsebino in oznake del iz slovenske in svetovne književnosti. Ob tako obsežnem poznavanju domače in tuje literature je razumljivo, da se je odločil za študij slavistike. Za preživljanje mu je bila v veliko pomoč družina, brat Johan, ki se je že zgodaj zaposlil v Dermotovi usnjarni, in sestre, ki so pridno klekljale in prodajale čipke. Petrova družina je bila zelo povezana med seboj. Živel so v skromnosti in pomanjkanju kot nešteto družin tistega časa v Železnikih.

V študentskih letih je Jože Dolenc organiziral in vodil Krekovo mladino v Selški dolini, kjer je preko rojaka Srečka Žumra prišel v stik s krščanskimi socialisti in njihovim gibanjem, v katerem je veliko delal.

Na ljubljanski teološki fakulteti je bil Jože leta 1938 med prvimi laiki, ki so diplomirali na tej fakulteti. Zanimivi so naslovi njegovih treh seminarskih

Družina Dolenc, p. d. Petrovi. Od leve spredaj: hči Stanka, hči Johana, mati Terezija, hči Marija in Ana. Zadaj od leve: sinova Janez (Johan) in Jože ter oče Peter. Fotografirano na vrtu Podnivčkove hiše. Foto: arhiv družine Jenko-Fidler

nalog: *Duhovni lik Luka Jerana, Sv. Alfonz Ligvorij med Slovenci, Škof Anton Alojzij Wolf*; za vse tri je dobil svetosavsko nagrado. Vse tri naloge so pričevala živo zanimanje za slovensko kulturno zgodovino, ki ji je Jože ostal zvest pri znanstvenem ustvarjanju. K temu ga je spodbujal tudi prof. dr. Ivan Prijatelj, ki je bil ob prebiranju njegovih seminarskih nalog navdušen. V 30. letniku Časa (1935–36) je Jože objavil svojo prvo *Razpravo o ilirizmu* na podlagi Jeranove korespondence z Vrazom. V isti reviji je kasneje objavljaj predvsem ocene leposlovnih del.

Njegovo slovo od ljubljanskega semenišča zaradi ozkih mladčevskih razmer, ki so takrat zavladale v njem, ni pomenilo prekinitve teološkega študija, še manj slovesa od duhovnega doma krščanske miselnosti, ki ji je Jože ostal neomajno zvest. Toda študij teologije ni bila povsem njegova osebna volja, zato se je vključil v študij slavistike. Po diplomi je nastopil službo v programskem oddelku Radia Ljubljana, kjer je bil tudi urednik radijske revije. Ob okupaciji je bil eden izmed redkih uslužbencev, ki so ga Italijani najprej zaprli in nato odpustili iz službe. Tedaj se je ves posvetil delu za OF.

Za tem slovo od zasilnega domovanja, služba in ob vsem tem še študij jezikov in svetovne književnosti na ljubljanskem vseučilišču, nekaj časa tudi v Zagrebu in na Dunaju.

Potem se je pričela druga svetovna vojna, ki mu je študij pretrgala in ga za dve leti angažirala v ilegalnem delu za OF, kjer je opravljal razne funkcije, pisal okrožnice za skupino krščanskih socialistov, članke za Slovenskega poročevalca ter drugo ilegalno gradivo. Jože je kot član sodeloval tudi v uredništvu radijskega Kričača, kjer je bil glavni urednik Lovro Kuhar - Prežihov Voranc, člani pa Fran Albreht, Tone Vodnik, Rudi Kobilica in Miro Jeršič. Bil je tudi sourednik zbornika Slovenska revolucija. Njegovo ustvarjalno življenjsko pot je močno prizadel tudi dachauski pekel.

Po osvoboditvi je prijateljsko sodeloval s tedanjim ministrom Edvardom Kocbekom. Takrat je bil Jože Dolenc zaposlen kot član uredništva Slovenskega poročevalca. Tam je spoznal Marto Moravec, ki je

bila njegova tajnica, kasneje se je z njo tudi poročil. V službi je bil Jože stalno pod pritiski, naj vstopi v partijo, on pa je to trdovratno zavračal, saj je ostal zvest svojemu nazoru in prepričanju, česar ni nikoli skrival, kot so to počeli nekateri njegovi sodelavci. Nikoli se ni predajal komur koli, vedno je imel svoja razmišljanja in stališča. Nenadoma so mu v tej ustanovi onemogočili delo, kar je bilo zanj težko razumljivo, ker je bil ves predan svoji službi. Jožeta je ta krivica močno prizadela. Za svoje delo in zvestobo je bil kaznovan z odpovedjo službe. Razočaranje je bilo hudo, saj so mu obrnili hrbet njegovi najožji sodelavci in nadrejeni. Potem je dolgo iskal zaposlitev, ki je bila predvsem odvisna od dobre volje nadrejenih tovarišev, ki svojega prijateljstva niso razdajali brez poniževalnih pogojev. Uredništvom nekaterih založb in publikacij je bil dan celo namig, naj njegovih prispevkov ne sprejemajo. Ostal je brez vsega ter se lotil prevajanja doma, kjer je delal cele noči, da si je lahko potem kupil manjše stanovanje na Streliški ulici v Ljubljani. Pred tem sta z ženo Marto stanovala v večji hiši njenih staršev na Parmovi ulici. V Ljubljani je s svojo družino živela njegova sestra Marija, poročena Fidler. Preden se je Jože poročil, mu je Marija kuhala in prala, bil je zelo navezan na njeno družino.

V brezizhodnem položaju za zaposlitev se je zatekel k Mohorjevi družbi, kjer je sprva dobil skromno službo korektorja. Ko se je Janko Moder odpovedal službi urednikovega pomočnika, je bil na njegovo mesto imenovan Jože Dolenc. Prav kmalu je postal zavzet urednik vseh družbenih publikacij pri Mohorjevi. Pri urednikovanju je bil vesten in natančen.

Z zanimanjem sem prelistal Mohorjev koledar iz leta 1970. Kar po vrsti si sledijo spominski članki: *Stanko Cajnkar – sedemdesetletnik*; *France Koblar, ob osemdesetletnici*; *France Bevk – osemdesetletnik*; *Božidar Jakac – ob sedemdesetletnici*; *Matija Tomc – ob sedemdesetletnici*; *Anton Janežič, ob stoletnici njegove smrti*; *Juriju Trunku ob njegovi stoletnici*; *Dr. Metod Turnšek – ob šestdesetletnici*; *Engelbertu Besednjaku v spomin*; *Rado Murnik – ob 100 letnici rojstva*. Poleg naštetega so

prav v tem koledarju njegovi raznovrstni prispevki: *Preureditev cerkvenega koledarja; Božično voščilo; Slovenija, samostojna cerkvena pokrajina; Potovanja papeža Pavla VI.; Gospa Sveta (ob 50-letnici plebiscita); Znanju odprimo vrata; V Zlatoličju – največja elektrarna v Sloveniji; Djerdap – največje gradbišče v Evropi; Petdeset let slovenske univerze; Razgled po svetu: dva prevoda in na posled še Glasnik Mohorjeve družbe* – v celoti kar 23 prispevkov, za katere je bilo treba zbrati precej gradiva.

Tudi v drugih letnikih Mohorjevih koledarjev ne manjka njegovih člankov z raznih področij, spominskih in drugih, ki jih je napisal kot urednik. Niti za časa Finžgarjevega urednikovanja ni koledar prinesel toliko religiozne vsebine kot v letih, ko je bil urednik Jože Dolenc. Verjetno je, da bi bil mogel nekaj tega dela prevzeti tudi kdo drug. Mnogi so bili naprošeni, da kaj prispevajo, pa niso napisali ničesar.

Pri njegovem delu je pomembno omeniti Mohorjev koledar za leto 1971, kjer je Jože objavil tri obširne razprave z naslovi: *Ob preureditvi cerkvenega koledarja; Nedelja – temelj in jedro cerkvenega leta in Od kdaj obhajamo Božič*.

Ob vsem tem je Jože Dolenc veliko prispeval pri sestavljanju knjižnega programa in pridobivanju literarnih in strokovnih sodelavcev. Z njegovim tankim čutom je prislunil utrupu in željam sotrudnikov, prav tako poverjenikom ter članom za skupno dobro pri razvoju Mohorjeve družbe. Nešteto pisem, ki jih je v obdobju svojega urednikovanja napisal sodelavcem, poverjenikom in mohorjanom, po svoje govori o podrobnem delu, ki ga je opravljal z razumom in dobrosrčnostjo. Bil je skrben lektor rokopisov pri še tako preprostem sotrudniku, iznajdljiv in spoštovan svetovalec ter pobudnik. Mnogo knjig je prišlo v mohorski program prav po njegovi zamisli in na njegovo pobudo. Med drugimi celotno Sveto pismo, izbrana dela F. S. Finžgarja, Ivana Preglja, Frana Detela idr.

Jože Dolenc ni napisal nobene izvirne knjige, zato ga ni najti med pisatelji literarnih tekstov. Pre-

vajanje tujih rokopisov ne odpira vrat v svet prave literature. Dejstvo pa je, da je Dolenc z odločnimi koraki in z obsežnim opusom poslovenjenih tekstov prestopil prag domačih prevajalcev in urednikov raznih del. Tu je dobil mesto med najvidnejšimi in najbolj prizadevnimi v tistem obdobju. Svet za kulturo in prosveto LRS mu je že prej priznal, da je "seriozen prevajalec solidne umetniške kvalitete". Za celotno knjižno polico se mu je takrat nabralo preko trideset knjig njegovih lastnih prevodov.

Za Mohorjevo družbo je Jože Dolenc leta 1969 priredil zbornik slovenskih popisov božiča v naši domovini z naslovom *Božič na Slovenskem*. V tistem obdobju je uredil in z opombami opremil tudi 6. zvezek Detelovega *Izbranega dela*. Tudi pri drugih založbah je izšla lepa vrsta njegovih prevodov romanov, povesti, pripovedk in pravljic. Značilno za vse njegove prevode je, da jim je napisal izviren uvod ter dodal izčrpne opombe.

Na vidnem mestu med njegovimi prevodi je bila impozantna knjiga *Najlepše antične pripovedke*, kot jim je v svoji nemški izdaji dal naslov Gustav Schwab. Knjiga obsega 867 strani, od teh je več kot 20 strani uvoda, v katerem prevajalec odkriva pogled v antični pravljичni svet, ki ga dopolnjuje na koncu knjige obširen pregled grške in rimske mitologije. Že pred to knjigo je Dolenc pri Mladinski knjigi izdal prevod *Pripovedk o rimskih bogovih in junakih* avtorja Gustava Schalka.

V svet pripovedk in pravljic je prevajalec Jože Dolenc stopil že nekaj let pred izidom omenjenih dveh knjig, saj je že leta 1953 izšel njegov prevod takrat nedosegljive knjige Selme Langerlöfove *Čudovito potovanje Nilsa Holgersona z divjimi gosmi*. Omenjena knjiga je bila desetletja najprikupnejše branje švedskih šolarjev.

V njegovem prevodu so leta 1958 izšle tudi *Kitajske pravljice*. Zatem je leta 1962 Mladinska knjiga izdala knjigo v dveh zvezkih *Perzijske pravljice*, kjer je bil prevajalec Jože Dolenc. V letu 1968 je ista založba izdala njegov prevod dveh knjig *Finskih pravljic*, s tem smo po njegovi zaslugi dobili še dve pomembni deli iz finske književnosti. Prevedel je

tudi roman finskega pisatelja Aleksisa Kivija *Sedem bratov* s 27 strani obsegajočo študijo z naslovom *Finci in njihova književnost*. Študija je prvi obsežnejši prikaz finske nacionalne književnosti in literarnega dela njenega prvega klasika Kivija. Dolenc je prevedel tudi roman *Silja* finskega pisatelja Fransa Sillanpääja, pretresljivo zgodbo lepe Silje, zadnje potomke svojega rodu, ki je obenem žalostna zgodba socialnih razmer na Finskem na prelomu stoletja.

Iz književnosti severnih narodov je Jože Dolenc prevedel še naslednja dela: leta 1954 *Hoja skozi temo* pisatelja Olava Duuna; roman *Zadnji viking* Johana Bojerja; romana *Nočna straža* in *Ptice* norveškega pisatelja Tarjeia Vesaasa. Romana sta izšla v zbirki Ljudska knjiga pri Prešernovi družbi leta 1968. V omenjeni zbirki je izšel prevod romana švedskega pisatelja Wilhelma Moberga *Jezdi še nocoj*. Za Cankarjevo založbo pa je Dolenc prevedel še dva romana istega avtorja z naslovoma *Kmetje se selijo čez morje* in *V novi domovini*. Tudi tem delom je napisal spremno besedo, ki razodeva njegovo razgledanost v svetovni književnosti.

Življenje mornarjev, ribičev in pomorščakov, prebivalcev obmorskih krajev in njihovo sožitje z morjem je Jože Dolenc prikazal v 500 strani obsegajoči zbirki z naslovom *Ladja na obzorju*, ki je izšla leta 1959 v Kopru. Knjiga je izbor slovenskih in tujih odlomkov iz raznih povesti, romanov in novel, ki govore o morju. Trije od teh pisateljev so Slovenci, drugi so tujci – pisatelji ruskega, poljskega, nemškega, francoskega, norveškega, danskega, angleškega in ameriškega rodu; te je bilo treba prevesti. Prevajalec Dolenc je izbranim tekstom dodal še kratko oznako pisateljev, ki je vrednost in uporabnost izbora zelo povečala.

Prevod romana *Črnc z Narcisa* angleškega pisatelja poljskega rodu Josepha Conrada je leta 1966 izšel kot 76. zvezek zbirke Ljudska knjiga. Kako je Dolenca kot prevajalca zanimalo vse, kar je v zvezi z morjem, potrjuje še en prevod: *Mrtvaška ladja* B. Travna.

Sledila je še kopica prevodov, ki so nastali bolj po naročilih raznih založb kakor iz prevajalčeve težnje

ali po njegovi lastni presoji in izbiri. Izmed teh je omeniti pretresljivo pripoved nizozemske pisateljice Clare Ascher Pinkhof *Zvezdni otroci* o življenju nizozemskih otrok v nemških taboriščih ter prav tako otrokom namenjeno zgodbo o plazovih v švicarskih gorah pisateljice An Rutgers van der Loeff Basenau, prav tako Nizozemke: *Plazovi besne*. Oba prevoda je izdala Mladinska knjiga. V zbirki Ljudska knjiga pri Prešernovi družbi so izšli še prevodi: A. Hayes, *Dekle z vie Flaminie*; James A. Cain, *Poštar zvoni zmerom dvakrat*; John Knittel, *Abd-el Kader* in Alan Paton, *Jokaj, ljubljena dežela*. In še ena izmed pravljčnih knjig je izšla v prevodu Jožeta Dolenca, to je *Veter v vrbju* angleškega pisatelja Kennetha Grahama, ki jo je leta 1961 izdala Mladinska knjiga.

Med najzahtevnejšimi deli, ki se jih je kot prevajalec lotil Jože Dolenc, je prav gotovo roman slovitga švicarskega pisatelja Gottfrieda Kellerja *Zeleni Henrik*, ki je izšel leta 1965 pri Cankarjevi založbi v dveh delih kot ena izmed knjig v zbirki Svetovni roman. Za prevajalca je bilo to zelo zahtevno delo, saj ima knjiga preko 700 strani in je izšla v dveh knjigah skupaj s študijo *Gottfried Keller, njegovo delo in življenje* (25 strani) in skoraj 30 stranmi opomb.

Mnogo prevodov krajših novel in črtic je objavil v raznih koledarjih. Po vsem, kar je zapisano, ni dvoma, da je imel Jože posebno veselje s sprehodi po pravljčnih svetovih. Ni znano, zakaj, morda ga je pravljčni svet privlačil zato, ker ta svet ne trpi nasilja in krivic, v tem svetu zmagujejo poštenost in pravičnost, zvestoba in dobrota. V velikem izboru tega pravljčnega sveta, ki nam ga je v prevodu prikazal Jože Dolenc, je dovolj prepričljivih dokazov o tem, zato bi navedel samo en naslov, *Čudovito potovanje Nilsa Holgersona z divjimi gosmi*.

Ko so leta 1956 obnovili nekdanji Književni glasnik, ki ga je do okupacije urejal dr. Franc Kotnik, ni bilo videti, da bo to kaj več kakor skromna periodična publikacija. Vendar se je po zaslugi Jožeta Dolenca, ki je Glasnik urejal in zanj napisal tudi večino prispevkov, razvil v majhno literarno revijo. Prva številka 6. letnika, ki je izšla ob Finžgarjevi 90-letni-

ci, je bila posvečena njemu. Podobna je bila že pravi monografiji in dragocena je že zaradi obsežnega seznama Finžgarjevih del. Ko je bil Književni glasnik ukinjen z izgovorom, da zanj ni denarja, je bilo to res samo deloma ali pa sploh ne. Urednik Jože Dolenc je v Knjižnem glasniku objavljajl vsakovrstne prispevke, predvsem pa je z živahnimi in kritičnimi zapisi spremljal vse Mohorjeve knjižne izdaje, zlasti izbrana dela Ksaverja Meška, F. S. Finžgarja, Fr. Delele in Ivana Preglja. V njem je objavil vrsto razgovorov s sodelavci: z urednikom Finžgarjevih in Pregljajevih del dr. Francetom Koblarjem, z urednikom Detelovega Izbranega dela prof. Jakobom Šolarjem, s prof. dr. M. Slavičem o prevajanju Svetega pisma, s pesnikom Kocbekom, s pisatelji Jalnom, Kozarjem, Rebulo, z dr. Antonom Trstenjakom, z avtorjema *Slovenske pesmarice* Matijem Tomcem in Lukom Kramolcem itd. Na ta način je predstavil vse vidnejše sodelavce pri takratni Mohorjevi družbi. Pisatelj Alojz Rebula ga je takrat imenoval za botra vseh njegovih spisov, ki so izšli pri Mohorjevi družbi.

Pomembno je omeniti tudi sodelovanje Jožeta Dolenca pri prevajanju celotnega Svetega pisma, ki je izhajalo v letih 1958–61, kjer je poleg dr. Jakoba Aleksiča, dr. Stanka Cajnkarka in dr. Andreja Snoja sodeloval v redakcijski komisiji, ki je pripravila celotno besedilo za tisk. Dolenc je skrbel tudi za tehnično redakcijo celotnega dela. Viri pišejo, da so v petih letih priprav tega dela imeli več kot 400 skupnih sestankov. Za pomoč in nasvete so se obračali na prof. Jakoba Šolarja.

Prav tako je Jože Dolenc pomembno sodeloval pri pripravi teksta in opomb za knjigo *Jezusov evangelij*, eni izmed knjig, ki je izšla pri Mohorjevi družbi. Po novem letu 1973 je pomagal tudi pri izdaji t. i. Ekumenske biblije.

Poleg vsega tega je Jože Dolenc napisal dolgo vrsto življenjepisov za vse knjige, ki so izšle pod naslovom *Leto svetnikov*, ki sta jih v obdobju 1968–1973 zasnovala in uredila skupaj z Maksom Miklavčičem. Za slovensko izdajo Volksbrockhausa – *Splošnega priročnega leksikona* pri Cankarjevi založbi je pripravil gesla iz krščanstva in judovstva.

Kot je zapisal ob Jožetovi 60-letnici (leta 1973) njegov prijatelj in sodelavec dr. Stanko Cajnkar, sta k tako bogatemu literarnemu opusu prispevala Jožetova pridnost in sposobnost, zlasti njegovo delo in zvestoba Mohorjevi družbi v najtežjem obdobju njenega obstoja, v letih 1952–1975. Oboje – delo in zvestoba – terjata priznanje in spoštovanje.

V letu 1987 je pri Mohorjevi izšla knjižica *Slovenski romar*, za katero je gradivo zbral in uredil Jože Dolenc, uvodnik pa napisal Stanislav Lenič, ljubljanski pomožni škof.

Po odhodu Jožeta Dolenca v pokoj je mesto urednika pri Celjski Mohorjevi družbi prevzel Vito Musek, naslednji pa Matija Remše, ki ima, kot mi je povedal, lepe spomine na Jožeta Dolenca, ki je v zelo težkih časih zavzeto in uspešno opravljajl delo urednika. Po upokojitvi je Jože še veliko pisal ter prevajal knjige za slovenske založbe. V njegovih delovnih letih je veliko sodeloval tudi z umetniki, eden med njimi je bil tudi akademski slikar Stane Kregar.

Zvest svojim krščanskim načelom je bil Dolenc vedno v napoto takratni politiki pod vodstvom Komunistične partije. Še po letu 1974 je bil pogosto izpostavljen zasliševanjem, ki jih je vršila notranja uprava. Pod prispevki, ki jih je objavljajl, je bilo pogostokrat zaslediti njegov podpis s psevdonimom *Peter Kosem* (Peter po imenu njegovega očeta, Kosem pa po dekliškem priimku njegove matere).

Jože Dolenc je umrl v Univerzitetnem kliničnem centru v Ljubljani 21. julija 1994. Pogrebno slovesnost je opravil njegov prijatelj Rafko Lešnik, danes upokojeni kanonik, prelat ljubljanske nadškofije. Pokopan je skupaj s svojo ženo Marto (Moravec) na ljubljanskih Plečnikovih Žalah.

Jožeta Dolenca se dobro spominjam iz mladosti, ko je redno prihajal v Železnike na obisk k materi, bratu in sestram. Takrat so stanovali pri Weiřgerberju¹ v neposredni bližini naše hiše Na logu v Gorenjem koncu Železnikov. Ta hiša, ki je bila takrat last Vide Šmid (Dermotove), je v požaru 16. januarja 1952 pogorela. Kasneje so na tej lokaciji zgradili nov stanovanjski blok.

Opombe:

¹Tudi Bajsgarber, domače ime hiše, kjer je imel nekdanji bivši lastnik Jože Košmelj obrtno delavnico za izdelovanje irhovine.

Viri:

Stanko Cajnkar: *Šestdeset let urednika Jožeta Dolenca*, Mohorjev koledar, leto 1973.

Status animarum, Župnija Železniki, stran 121.

Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Ur. France Planina. Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki, 1973, stran 180.

Informatorji:

Marija Fidler - Jenko, dr., Pod klancem 5, Ljubljana.

Cilka Benedik, Studeno 2, Železniki.

Matija Remše, Gmajnica 61, Komenda.

Alojz Tolar, Ojstri Vrh 1, Železniki.

Antonija Šuštar, Na plavžu 34, Železniki.

